

Жарікова О. Б.

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри банківської справи та страхування
Національного університету біоресурсів і природокористування України*

Пашченко О. В.

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економічної теорії
Національного університету біоресурсів і природокористування України*

Zharikova O. B.

*Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Banking and Insurance
National University of Life and Environmental Science of Ukraine*

Pashchenko O. V.

*Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Associate Professor of the Department of Economic Theory
National University of Life and Environmental Science of Ukraine*

ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ АГРАРНОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Анотація. У статті проаналізовано й обґрунтовано ефективні шляхи розвитку аграрного сектору економіки та створення сприятливого інвестиційного клімату в аграрних підприємствах держави. Результати дослідження показали, що вирішальною мірою вартість аграрних підприємств залежить від результатів виробничо-фінансової діяльності та належного їм ресурсного потенціалу – людського, включаючи інтелектуальний, земельного, матеріального та фінансового, який, зрештою, і втілюється в результатах діяльності підприємств.

Ключові слова: фінансовий, аграрний, сектор, економіка, товаровиробники, кредитний ринок.

Вступ та постановка проблеми. Сьогодні розвиток ринкових умов господарювання та перетворення сільського господарства в Україні передбачають створення необхідних передумов для інтенсифікації виробництва, розвитку нових форм господарювання, вдосконалення економічних взаємозв'язків в аграрному секторі економіки. Нині в Україні тривають спроби формування ринку землі. Проте одним із нагальних питань сьогодення, що потребує детального дослідження і вирішення, є проведення виваженої оцінки землі, зокрема земельних ділянок сільськогосподарського призначення, що використовуватимуться як застава. Важливим при цьому є забезпечення ефективного використання всіх видів ресурсів. У сільському господарстві чільне місце займають земельні ресурси, які є основним засобом виробництва та предметом праці, фізичним базисом для розміщення об'єктів виробництва та інфраструктури. Особливе значення має не лише їх використання, а й збереження належного якісного стану. Сучасний рівень розвитку сільського господарства характеризується високим ступенем розораності земельних ресурсів, що значно вищий порівняно з розвиненими країнами світу, а в деяких областях України він навіть перевищує 90%. Застарілі технології виробництва спричиняють втрату гумусу, деградацію ґрунтів, поширення вітрової та водної ерозії. У сукупності це призводить до зниження природної родючості ґрунтів і негативно впливає на можливість підвищення ефективності використання земельних ресурсів суб'єктами господарювання, у т. ч. сільськогосподарськими підприємствами [9; 10].

Питання, пов'язані з підвищенням якості експертної грошової оцінки об'єктів нерухомості, у тому числі аграрних підприємств, які виступають у ролі забезпечення зобов'язання та вирішення проблем ефективного використання земельних ресурсів суб'єктами господарю-

вання, у т. ч. й сільськогосподарськими підприємствами, являють собою предмет постійного дослідження світової економічної науки. Економічна ефективність землекористування в сучасних умовах формується під впливом багатьох чинників. До основних із них належать вихід продукції на 1 га сільськогосподарських угідь або ріллі, валовий доход, прибуток на 1 га земельної площі, рівень інтенсивності використання землі тощо. Внаслідок того, що в Україні діє мораторій на купівлю-продаж земель сільськогосподарського призначення, цей ресурс дуже складно повноцінно відобразити в економічному обороті. Земля – це не лише економічний актив, що дає певні можливості для отримання прибутку для того, хто його використовує. Земля виступає основним засобом виробництва, предметом праці, просторовим базисом розміщення об'єктів інфраструктури. Крім того, для українського селянства земля – це частина їхнього життя. Вирішенню цих проблем присвячено роботи багатьох учених та фахівців цієї галузі [11; 15].

Значна частина аграрних підприємств знаходиться у складній фінансово-економічній ситуації, що негативно впливає на прибутковість їхньої діяльності. Низька рентабельність та дефіцит обігових коштів здебільшого обмежують можливість товаровиробників удосконалювати процес виробництва та підвищувати ефективність використання ресурсів. Тому зняття діючого мораторію поставить дилему перед більшістю аграрних підприємств: з одного боку, вони будуть зацікавлені купити землю для забезпечення виробничо-господарської діяльності, а з іншого – не матимуть фінансових можливостей для задоволення такого попиту, оскільки запровадження вільного ринку землі вимагає значної капіталізації фінансових ресурсів. Якщо ці кошти будуть включені до економічного обороту, то це значною мірою вплине на собівартість

виробництва сільськогосподарської продукції. На сучасному етапі розвитку вітчизняної економіки це негативно вплине на конкурентоспроможність вітчизняної продукції на світових ринках. Тому постає цілком логічне питання доцільності зняття діючого мораторію на ринку землі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам розвитку фінансово-економічної діяльності аграрного сектору економіки нашої держави приділили значну увагу такі науковці: А. Даниленко, М. Дем'яненко, В. Месель-Веселяк, О. Єрмаков, В. Кілочко, С. Кручок, В. Кілочко, І. Лютий, А. Мартин, П. Саблук, М. Ступень, Н. Танклевська, А. Чупіс, О. Шпичак та ін.

Метою даної роботи є дослідження та аналіз проблем розвитку фінансово-економічної діяльності аграрного сектору економіки країни.

Результати дослідження.

Фінансова діяльність аграрних підприємств – це процес, спрямований на забезпечення виробничо-господарської діяльності коштами (грішми, фінансовими ресурсами). Фінансова діяльність виконує обслуговувальну роль відносно виробничо-господарської діяльності, але вона тим не менше розглядається як один із найважливіших інститутів аграрного права [1]. Фінансова діяльність товаровиробників охоплює як внутрішні, так і зовнішні фінансові відносини. Метою перших є створення необхідної фінансової бази для виробництва продуктів харчування, продовольства та сировини рослинного та тваринного походження структурними виробничими підрозділами, а метою других – сприяння аграрним товаровиробникам (через надання їм кредитів, страхування врожаю тощо) в їхній статутній діяльності, а також у реалізації виробленої ними продукції (продовольства, сировини, у тому числі й після їх переробки) відповідно до вимог сучасної ринкової економіки. Важливим джерелом формування фінансів суб'єктів аграрного підприємства є кредити. Згідно зі ст. 2 Закону України «Про банки і банківську діяльність», банківський кредит – це будь-яке зобов'язання банку надати певну суму грошей, будь-яка гарантія, будь-яке зобов'язання придбати право вимоги боргу, будь-яке продовження строку погашення боргу, яке надано в обмін на зобов'язання боржника щодо повернення заборгованої суми, а також на зобов'язання про сплату відсотків та інших зборів із такої суми [1].

В аграрному секторі економіки України існують певні особливості щодо кредитних відносин:

– існує великий ризик неповернення наданих кредитів. Сільське господарство є галуззю ризикованого підприємства, де природно-кліматичні та інші суб'єктивні й об'єктивні умови часто негативно позначаються на фінансово-економічному стані сільськогосподарського підприємства;

– кредитні відносини суб'єктів аграрного господарювання і банків безпосередньо пов'язані із сезонними витратами перших (посівні роботи, збирання врожаю, заготівля кормів, закупівля добрив і пально-мастильних матеріалів тощо);

– на державному рівні регулярно приймаються нормативно-правові акти, в яких передбачається пільговий порядок кредитування суб'єктів аграрного господарювання. Відповідно до таких документів, різниця між відсотковою ставкою кредитів Національного банку України, які надаються комерційним банкам, і пільговою відсотковою ставкою, за якою банки можуть надавати кредити сільськогосподарським підприємствам, повинна відшкодуватися комерційним банкам із коштів державного бюджету. Однак брак необхідних коштів у державному бюджеті призводить до того, що таке відшкодування або

відкладається на невизначений термін, або взагалі не проводиться, через що суб'єкти аграрного господарювання позбавляються права користуватися пільговими кредитами [4; 5].

Розрахунки між учасниками аграрних господарських відносин забезпечуються розрахунковими операціями банків. Згідно зі ст. 341 ГК, для здійснення розрахунків суб'єкти господарювання зберігають грошові кошти в установах банків на відповідних рахунках. Безготівкові розрахунки можуть здійснюватися у формі платіжних доручень, платіжних вимог, вимог-доручень, векселів, чеків, банківських платіжних карток та інших дебетових і кредитових платіжних інструментів, що застосовуються у міжнародній банківській практиці. Під час безготівкових розрахунків усі платежі проводяться через установи банків шляхом перерахування належних сум із рахунку платника на рахунок одержувача або шляхом заліку взаємних зобов'язань і грошових претензій. Платежі здійснюються у межах наявних коштів на рахунку платника. У разі потреби банк може надати платникові кредит для здійснення розрахунків. Установи банків забезпечують розрахунки, відповідно до законодавства та вимог клієнта, на умовах договору на розрахункове обслуговування [2; 4].

Варто відзначити, що експертна грошова оцінка вартості аграрних підприємств як цілісних майнових комплексів вирішальною мірою залежить від результатів виробничо-фінансової діяльності та належного їм ресурсного потенціалу – людського, включаючи інтелектуальний, земельного, матеріального та фінансового, який зрештою і втілюється в результатах діяльності підприємств.

Важливо не лише констатувати факти, що засвідчують теперішній стан підприємств. Необхідно виявити тенденції зміни основних параметрів оцінюваних підприємств, щоб правильно визначити перспективи їх розвитку, хоча б коротко- та середньострокові. Лише за такої умови стає можливою об'єктивна і з високою точністю оцінка реальної вартості аграрних підприємств як об'єктів і суб'єктів бізнесу. При цьому об'єктами проведеного дослідження є аграрні підприємства, що систематично використовують у виробництві сільськогосподарські угіддя. Це, насамперед, сільськогосподарські підприємства, а також агропромислові та агропромислово-торговельні корпорації, які орендують від кількох сотень до десятків і навіть сотень тисяч гектарів сільськогосподарських угідь [6; 10].

Ще наприкінці XIX ст. визначалися два шляхи розвитку капіталізму в сільському господарстві – американський та прусський. Американський шлях полягав у створенні й розвитку фермерських господарств, значною перевагою яких було поєднання в одній особі (фермерові) управлінських і виконавських функцій, що, звичайно, не виключало застосування найманої робочої сили – постійної чи сезонної. Пруський шлях передбачав поступову трансформацію напівфеодальних поміщицьких землеволодінь у капіталістичні. Час переконливо довів перевагу першого шляху. Фермер є центральною фігурою сільськогосподарського виробництва в країнах Північної Америки та Європи, у тому числі Німеччини. Сьогодні можна вести мову ще й про третій шлях розвитку капіталізму в сільському господарстві – латиноамериканський, який полягає у створенні великих латифундій із широким застосуванням низькооплачуваної найманої праці та є найменш ефективним. Сучасна Україна остаточно не визначилася з вибраним шляхом. Вона ще має можливість, принаймні гіпотетичну, вибору різних шляхів розвитку або їх поєднання.

Найефективнішим шляхом розвитку аграрного сектору економіки, на нашу думку, є створення великих фермерських господарств, для яких характерне не лише

поєднання управлінських і виконавських функцій в одній особі, а й завдяки значним розмірам (5–10 тис. га і більше) власної землі, наявна змога ефективного використання сучасної високопродуктивної техніки. При цьому, що також дуже важливо, існує можливість переробки сільськогосподарської сировини на місці з привласненням відповідної доданої вартості. Для переважної більшості країн Європи такий шлях практично неможливий. Маються на увазі розміри фермерських господарств і, відповідно, можливість власної переробки сільськогосподарської сировини. Якщо проблеми, пов'язані з переробкою продукції, вирішуються шляхом кооперування порівняно невеликих фермерських підприємств, то обмежені можливості застосування високопродуктивної техніки є поки що нездоланною перешкодою, яка гальмує підвищення рівня продуктивності праці. Саме зі створенням великих фермерських господарств слід пов'язувати цілком реальну перспективу перетворення України в надпотужну аграрну державу світового значення. Земельним кодексом і Законом України «Про плату за землю» встановлено земельний податок. Плата за землю справляється у вигляді земельного податку або орендної плати, що визначається залежно від якості та місцезнаходження ділянки виходячи з кадастрової оцінки землі.

Але останніми роками з'являється дедалі більше ознак того, що Україна схиляється до вибору найменш ефективного латифундистського шляху розвитку, що не сприятиме повному використанню її аграрного потенціалу і на невизначений час відтермінує трансформацію аграрного сектору у високоефективний. Наприкінці ХХ – початку ХХІ ст. в Україні відбулася наймасштабніша в Європі земельна реформа, яка не завершена ще й досі. Тим не менше вона призвела до глибоких докорінних змін у землекористуванні (табл. 1).

Значне зменшення площі сільськогосподарських угідь, що перебувають у користуванні підприємств, пов'язане з трьома причинами, а саме трансформацією самих підприємств (роздержавлення тощо), появою землекористувачів, яких у радянський період не було (сінокосяння, випас худоби і виробництво товарної продукції особистими господарствами без створення юридичних осіб), а також розширенням землекористувань, зокрема для житлового і господарського будівництва, садівництва та городництва. Загалом зазначені зміни є позитивними, але недовершеними. Україна має найбільший у Європі земельно-ресурсний потенціал, ефективне використання

якого без завершення земельної реформи неможливе. Розрахунки показують, що за середньоєвропейського рівня використання цього потенціалу Україна здатна повністю забезпечити харчову, текстильну та шкіряну промисловість, спроможних виробляти різноманітне продовольство, натуральні тканини з вовни, льону та шовку, а також шкіряні та хутряні вироби в обсягах, цілком достатніх для задоволення потреб 150 млн. осіб. Освоєння такого потенціалу сприятиме завоюванню ринків збуту в багатьох на енергоносії країнах Північної Америки, Близького та Середнього Сходу, не залишаючи поза увагою ринки Європи та колишнього СРСР. А поки що має місце процес деградації українських земель (зменшення вмісту гумусу, заболочення і засолення частини земель та ін.), що переконливо доводить про нагальну необхідність швидкого, але всебічно продуманого завершення земельної реформи. Потребує оптимізації структура сільськогосподарських угідь у нашій державі (рис. 1).

Надмірний рівень розораності земель та порівняно незначна частка кормових угідь і багаторічних насаджень є характерними ознаками для України, яка за своєю загальною площею приблизно така ж, як і Франція, але має майже вдвічі більшу площу ріллі. Невідкладним для вирішення є питання поліпшення екологічного стану українських земель, що пов'язано не тільки з наслідками Чорнобильської катастрофи. Адже технологічно застарілі промислові підприємства забруднюють довкілля, а завжди раціональне використання пестицидів та низка інших чинників не сприяють поліпшенню екологічного стану сільськогосподарських угідь. Побіжний аналіз ситуації, що склалася із використанням сільськогосподарських угідь, лише окреслює складний і суперечливий комплекс наявних позитивних та негативних моментів у згаданій сфері аграрних відносин. Можливість аграрних підприємств використовувати національний земельно-ресурсний потенціал, який уважається одним із найкращих у світі, безперечно, підвищує вартість таких підприємств. Разом із тим низький рівень використання не сприяє зростанню (окремі винятки не відмінюють існуюче правило, а лише підтверджують його). Слід зазначити, що тривалий час в Україні скорочується чисельність сільського населення. Цей процес розпочався ще до набуття Україною незалежності. За останні двадцять років він лише посилюється. Стрімко скорочується чисельність найманих працівників у сільському господарстві. Процеси скорочення сільського населення та зайнятих у сільськогосподарському

Таблиця 1

Динаміка сільськогосподарських угідь за категоріями землевласників і землекористувачів на території України, тис. га

Показник	Рік						
	2010	2011	2012	2013	2013	2014	2015
Сільськогосподарські підприємства	20590	20499	20666	20437	20437	20549	20747
У тому числі:							
недержавні	19568	19489	19702	19478	19478	19605	19810
державні	1022	1010	963	959	959	944	937
Громадяни, у тому числі особисті селянські господарства та ділянки для будівництва й обслуговування житлового будинку та господарських будівель	4943	4984	5032	5040	5040	5046	5056
Товарне виробництво	9412	9472	9281	9504	9504	9425	9287
Колективні та індивідуальні сади	184	185	187	188	188	188	188
Колективні та індивідуальні городи	190	185	184	178	178	175	174
Ділянки для сінокосяння та випасу худоби	1162	1151	1123	1040	1040	1027	993

Джерело: узагальнено авторами за [1; 2]

виробництві є об'єктивними. Вони притаманні більшості країн світу, принаймні тим із них, що характеризуються поступальним розвитком. Процеси урбанізації не оминули й Україну. Стрімке скорочення зайнятих у сільському господарстві України пов'язане, зокрема, зі зростаючим рівнем застосування високопродуктивної імпоротної техніки і відповідним підвищенням продуктивності праці. При цьому не можна оминати увагою той факт, що з карти України щорічно зникають десятки сіл. У багатьох селах уже немає мешканців у працездатному віці. Водночас у деяких регіонах, навпаки, щільність сільського населення досить висока і безробіття досягло тут вражаючих масштабів. Свого часу українці в пошуках незайнятих земель освоювали терени Слобожанщини, Північного Кавказу, Далекого Сходу, Канади, Австралії, Аргентини та багатьох інших країн і сприяли їх розвитку. Раніше чи пізніше перед Україною постане нагальна потреба в розробленні та реалізації державних програм внутрішньої міграції сільського населення України, які б мали не лише економічне, а й соціальне спрямування, пов'язане з розвитком інфраструктури сільських територій на зразок європейської. У розвитку такої інфраструктури провідна роль відводиться державі. Складні процеси, що відбулися протягом двадцяти років у сільському господарстві України, позначилися й на матеріально-технічній базі підприємств, насамперед на наявності необоротних і поточних біологічних активів та основних засобів, а також на забезпеченні необоротних активів оборотними. Як свідчать показники динаміки поголів'я утримуваних тварин у сільськогосподарських підприємствах України, воно скорочується надзвичайно високими темпами (табл. 2).

Порівняно незначне скорочення поголів'я птиці зумовлене розвитком останніми роками мережі сучасних птахофабрик, діяльність яких характеризується, як правило, високою ефективністю. Вони забезпечують не лише внутрішню потребу України в продукції птаківництва, а й стрімко нарощують експортний потенціал (табл. 2). Аналіз показав, що на м'ясо птиці вітчизняні ціни останніми роками були значно вищі, ніж зовнішні. Але, з одного боку, населення зможе збільшити споживання м'ясних продуктів через зниження споживчих цін на м'ясо птиці, з іншого – державі та національним виробникам для запобігання значним утратам потрібно шукати резерви підвищення

конкурентоспроможності (наприклад, здешевлення комбікормів для вирощування птиці). Стан в інших галузях тваринництва можна характеризувати як катастрофічний. Так, поголів'я великої рогатої худоби зменшилося приблизно у 13 разів, свиней – у 5 разів, овець та кіз – у 22,68 рази тощо. Причинами зменшення поголів'я є збитковість виробництва тваринницької продукції та інші явища, спричинені соціально-економічною кризою. Зі скороченням поголів'я корів тваринницькі приміщення залучені разом з обладнанням у виробничому процесі частково. Аналіз наведених даних свідчить усе ж про потенційні можливості поліпшення теперішнього стану справ за врахування помилок минулого та виправлення економічної ситуації в аграрних підприємствах.

Ефективне використання земельних, трудових і біологічних ресурсів залежить значною мірою від забезпеченості господарств основними засобами виробництва та їхньої структури. Складовими частинами матеріально-технічної бази є засоби виробництва і предмети праці, що виражені у грошовій формі та становлять необоротні й оборотні активи сільськогосподарських підприємств України. Необоротні та оборотні активи є потужним важелем впливу людини на результати виробничо-фінансової діяльності підприємств.

Застосування сучасних високопродуктивних засобів, їх постійне оновлення та модернізація, а також використання порід сільськогосподарських тварин, сортів і гібридів сільськогосподарських культур із високим потенціалом продуктивності є невід'ємною ознакою високорозвиненого аграрного сектору передових в економічному відношенні країн. Протягом останніх років у цілому спостерігалось зростання номінальної вартості основних засобів у сільськогосподарських підприємствах, але виключно за рахунок інфляційного чинника. Дослідження

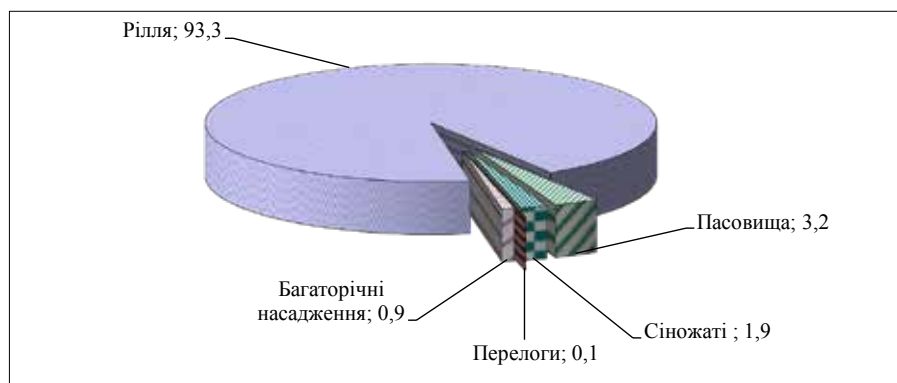

Рис. 1. Структура сільськогосподарських угідь у 2016 р.

Джерело: складено за [1; 2]

Таблиця 2

Поголів'я сільськогосподарських тварин і птиці в сільськогосподарських підприємствах, тис. голів

Показник	Рік						2015 р. у % до 2010 р.
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	
ВРХ	1526	1511	1507	1438	1310	1271	83,3
у т. ч. корови	589	584	575	565	529	505	85,8
Свині	3625	3319	3557	3879	3733	3704	102,2
Вівці та кози	298	290	265	249	206	187	62,7
Коні	41,6	36,9	32,5	29,1	23,8	21,2	51,0
Кролі	75,6	124,4	133,3	174,2	129,8	131,4	173,8
Птиця	110561	105725	117889	132073	122078	112009	101,3
Бджоли, тис. сімей	95,4	83,9	77,4	71,0	59,0	49,9	52,3

Джерело: складено за [1; 2]

показують, що основні виробничі засоби в переважній більшості сільськогосподарських підприємств спрацьовані, зношені фізично та морально. Тому дані, наведені в табл. 3, враховують чинник інфляції стосовно динаміки ключових видів основних засобів, представлених у фізичних вимірниках. Таку інформацію містять нижче наведені табл. 4 та 5. Різке скорочення кількості тракторів і сумарної потужності їхніх двигунів є негативним явищем, яке відчутно знижує вартість сільськогосподарських підприємств, що представлено в табл. 3. Допомога держави у фінансуванні аграрного сектору економіки здійснюється у незначних обсягах і спрямовується переважно на компенсацію різниці у цінах на сільськогосподарську продукцію, здешевлення кредитів, списання колишніх боргів тощо. Підтримка сільського господарства з боку держави необхідна. Разом із тим потрібно здійснювати комплекс заходів, які б забезпечували умови для рентабельної роботи. Більшість власників земельних ділянок, вийшовши з колективних сільськогосподарських підприємств, зараз не достатньо спроможна вести ефективне сільськогосподарське виробництво. Перспективною видається передача їх у користування іншим особам (фізичним чи юридичним) на умовах оренди. Слід відзначити, що оренда земельних ділянок сільськогосподарського призначення має істотні особливості, які підкреслюють принцип пріоритету сільськогосподарського землекористання.

Те ж саме можна стверджувати про забезпеченість цих підприємств іншими силовими, а також робочими машинами (табл. 4). Аналіз забезпеченості сільськогосподарських підприємств сільськогосподарськими машинами в період 2010–2015 рр. характеризується значним змен-

шенням по видах збиральних машин, комбайнів тощо. Наведені дані щодо стрімкого скорочення найактивнішої частини основних засобів сільськогосподарських підприємств переконливо свідчать про деіндустріалізацію аграрного сектору національної економіки.

Ця тенденція, як указувалося, вкрай негативно позначається на вартості аграрних підприємств, оскільки не дає змоги проводити польові роботи в оптимальні агротехнічні строки, є однією з причин зниження врожайності сільськогосподарських культур та ефективності виробничо-фінансової діяльності переважної більшості підприємств. Разом із тим в Україні певна кількість підприємств, достатньо оснащена високопродуктивною технікою переважно імпортного походження, застосовує прогресивні технології виробництва та переробки сільськогосподарської продукції і за своєю ефективністю не поступається найкращими європейським зразкам. Проте така ситуація ще не стала правилом, а є скоріше винятком із нього. Накопичення невирішених проблем, переважання деструктивних процесів над конструктивними негативно вплинули на обсяги виробництва продукції підприємствами України (табл. 5).

Як свідчать статистичні дані, протягом останнього десятиріччя ХХ ст. виробництво валової продукції в сільськогосподарських підприємствах стрімко зменшувалося. У першому десятиріччі ХХІ ст. спостерігалася певна стабілізація. Обсяги виробництва валової продукції в окремі роки змінювалися, головним чином, під впливом коливання погодних чинників. Визначення розрахунків потенційних можливостей сільськогосподарських підприємств на ринку, аналіз фактичного стану, потенційних

Таблиця 3

Забезпеченість тракторами сільськогосподарських підприємств України, тис. шт.

Показник	Рік						
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2015 р. у % до 2010 р.
Трактори, тис. шт.	151,3	147,1	150,1	146	130,8	127,9	84,5
у розрахунку на 10 тис. га ріллі, шт.	78	77	78	76	70	68	87,2
Потужність двигунів тракторів, тис. кВт	12557	12656	12942	12908	11826	12033	95,8
Середня потужність двигуна трактора, кВт	83	86	85,9	88,4	90,4	94,1	113,4

Джерело: складено за [1; 2]

Таблиця 4

Забезпеченість сільськогосподарськими машинами сільськогосподарських підприємств

Показник	Рік						
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2015 р. у % до 2010 р.
Зернозбиральні комбайни, тис. шт.	32,8	32,1	32	30	27,2	26,7	81,4
у розрахунку на 10 тис. га посівної площі зернових (без кукурудзи), шт.	36	36	41	37	39	35	97,2
Кукурудоззбиральні комбайни, тис. шт.	2,5	2,3	2,1	2	1,8	1,6	64,0
у розрахунку на 10 тис. га посівної площі кукурудзи, шт.	12	8	6	5	5	5	41,7
Картоплюзбиральні комбайни, тис. шт.	1,7	1,7	1,6	1,5	1,3	1,2	70,6
у розрахунку на 10 тис. га посівної площі картоплі, шт.	590	488	401	492	425	531	90,0
Бурякозбиральні машини, тис. шт.	4,2	3,8	3,6	3	2,7	2,4	57,1
у розрахунку на 10 тис. га посівної площі цукрових буряків (фабричних), шт.	92	80	87	134	92	114	123,9
Льоноззбиральні комбайни, тис. шт.	0,5	0,4	0,3	0,3	0,2	0,2	40,0
у розрахунку на 10 тис. га посівної площі льону, шт.	84	73	68	59	64	31	36,9
Установки та агрегати для доїння корів, тис. шт.	10,9	10,8	11,2	11,2	10,5	10,2	93,6

Джерело: складено за [1; 2]

Таблиця 5

Обсяги виробництва в сільськогосподарських підприємствах України, млн. грн.

Показник	Рік						2015 р. у % до 2010 р.
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	
Валова продукція, усього	94,1	121,1	113,1	136,6	139,1	131,9	140,2
У тому числі:							
продукція рослинництва	66,8	92,1	82,1	103,1	105,5	99,6	149,1
продукція тваринництва	27,3	28,9	31,0	33,5	33,5	32,3	118,5

Джерело: складено за [1; 2]

Таблиця 6

Ефективність сільськогосподарського виробництва в сільськогосподарських підприємствах

Показник	Рік					
	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Прибуток, збиток (-) від реалізації сільськогосподарської продукції, млн грн	12751	19926	20199	11804	33284	87621
У тому числі:						
продукції рослинництва	11376	17323	17030	8978	29528	80120
продукції тваринництва	1375	2603	3170	2827	3756	7501
Рівень рентабельності виробництва сільськогосподарської продукції, %	21,1	27	20,5	11,2	25,8	45,6
У тому числі:						
продукції рослинництва	26,7	32,3	22,3	11,1	29,2	50,6
продукції тваринництва	7,8	13	14,3	11,3	13,4	22,1

Джерело: складено за [1; 2]

можливостей виробників сільськогосподарської продукції досягти конкурентних рівнів собівартості продукції є ключовими у виробничо-фінансовій діяльності аграрних підприємств на ринку, у процесі узгодження ціни між товаровиробниками. На сучасному етапі проблеми аграрного сектору економіки пов'язані з відсутністю зарубіжних ринків збуту продукції переробки сільськогосподарської продукції. Під час дослідження виникла необхідність аналізу й обґрунтування ефективних шляхів розвитку аграрного сектору економіки та створення сприятливого інвестиційного клімату в сільськогосподарських підприємствах (табл. 6).

Будь-які боки життя підприємства знаходяться в умовах постійних змін та розвитку як у часі, так і в просторі. Одним із визначальних завдань аналізу є вивчення та дослідження процесів змін та розвитку явищ (показників) у часі, тобто виявлення основних закономірностей.

Аналіз даних табл. 6 виявляє чітку закономірність: істотна зміна показників залежить від масштабів виробництва продукції рослинництва та тваринництва. Протягом останніх років триває активний пошук шляхів виходу з кризи в аграрному секторі економіки України. Ефективність сільськогосподарського виробництва протягом останніх років характеризується тенденцією до зростання рівнів рентабельності та прибутку від реалізації сільськогосподарської продукції. Короткий аналіз тенденцій розвитку сільськогосподарських підприємств України за роки її незалежності переконливо свідчить про потужний потенціал аграрного сектору національної

економіки та вкрай низький рівень його використання, що суперечливо впливає на вартість цих підприємств. Як уже зазначалося, в аграрному секторі української економіки поки що переважають деструктивні процеси. За винятком окремих позитивних прикладів у цілому має місце процес деградації сільського господарства – ключової галузі національної економіки. Безперечно, негативні процеси у сільському господарстві не сприятимуть формуванню належних цін на земельні ділянки сільськогосподарського призначення.

Висновки. Отже, легалізуючи ринок земель сільськогосподарського призначення, слід виявити велику обережність і вжити застережні заходи (нормативно-правові, організаційно-інституційні тощо) для недопущення скупівлі земель за безцінь із метою їх подальшого перепродажу за вищими цінами всупереч інтересам української нації та держави. Безперечним є також і те, що згадані вище деструктивні процеси не лише негативно впливатимуть на формування цін на земельні ділянки. Не менш негативно вони позначаються на вартості аграрних підприємств як цілісних майнових комплексів. Падіння доходності та руйнація матеріально-технічної бази, технологій виробництва сільськогосподарської продукції, супроводжуване зниженням урожайності основних культур, яке знову ж таки призводить до подальшого падіння доходності, є зачарованим колом, рух по якому лише зменшує вартість аграрних підприємств. Розірвання такого кола можливе лише на основі залучення значних інвестицій в аграрний сектор економіки нашої держави.

Список використаних джерел:

1. Основні економічні показники виробництва продукції сільського господарства в сільськогосподарських підприємствах за 2015 рік: стат. бюлетень / за ред. Н.С. Власенко. К., 2015. 89 с.
2. Сільське господарство України за 2015 р.: стат. збірник / за ред. Н.С. Власенко. К., 2016. 400 с.
3. Про фіксований сільськогосподарський податок: Закон України. Відомості Верховної Ради України. 1999. № 5–6. 39 с.
4. Ревуцький Л.Д. Потенціал і стоимость підприємства. М.: Перспектива, 1997. 317 с.
5. Рикардо Д. Начало политической экономии и налогообложение. Антология экономической классики. М.: ЭКОНОВ-КЛЮЧ, 1992. 473 с.

6. Ришар Ж. Аудит и анализ хозяйственной деятельности предприятия; пер. с фр. под ред. Л.П. Белых. М.: Аудит, ЮНИТИ, 1997. 375 с.
7. Саблук П.Т. Перші кроки нового Земельного кодексу України. Землевпорядний вісник. 2002. № 3. 25 с.
8. Світличний О. Щодо вдосконалення діяльності виконавчих органів у галузі оціночної діяльності. Підприємництво, господарство і право. 2009. № 6. 153 с.
9. Сей Ж.-Б. Трактат о политической экономии. 25 ключ. книга по экономике. Урал – LTD, 1999. С. 40–57.
10. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов. М.; Л.: Гос. соц.-эконом. изд., 1935. Т. 1. 371 с.
11. Статистичний щорічник України / за ред. О.Г. Осауленка. К.: Август Трейд, 2013; 2014. 68 с.
12. Танклевська Н.С. Фінансова політика сталого розвитку аграрних підприємств України: теорія, методологія, практика: монографія. Херсон: Айлант, 2010. 376 с.

ПРОБЛЕМЫ РАЗВИТИЯ ФИНАНСОВО-ЭКОНОМИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ АГРАРНОГО СЕКТОРА ЭКОНОМИКИ УКРАИНЫ

Аннотация. В статье проанализированы и обоснованы эффективные пути развития аграрного сектора экономики и создания благоприятного инвестиционного климата в аграрных предприятиях страны. Результаты исследования показали, что в решающей степени стоимость аграрных предприятий зависит от результатов производственно-финансовой деятельности и надлежащего ресурсного потенциала – человеческого, включая интеллектуальный, земельного, материального и финансового, который в итоге и реализуется в результатах деятельности предприятий.

Ключевые слова: финансовый, аграрный, сектор, экономика, товаропроизводители, рынок.

PROBLEMS OF DEVELOPMENT OF FINANCIAL AND ECONOMIC ACTIVITY OF THE AGRICULTURAL SECTOR ECONOMY OF UKRAINE

Summary. In this article, effective ways of developing the agrarian sector of the economy and creating a favorable investment climate in the agrarian enterprises of the state are analyzed and substantiated. The results of the study showed that the cost of agrarian enterprises depends crucially on the results of production and financial activities and their appropriate resource potential – human, including intellectual, land, material and financial, which ultimately is realized in the results of enterprises.

Key words: financial, agrarian, sector, economy, commodity producers, market.